

Initiativärende om tingsnotariers behörighet att handlägga brottmål där 34 kap. brottsbalken ska tillämpas

---

Beslutet i korthet: Vid JO:s inspektion av Södertörns tingsrätt i december 2015 uppmärksammades tre brottmål som rörde sådana situationer som regleras i 34 kap. brottsbalken, BrB, dvs. när den tilltalade tidigare har dömts till en brottspåföljd som när den nya domen ska meddelas inte helt har verkställts eller upphört på annat sätt. De tre brottmålen hade avgjorts utan huvudförhandling av en tingsnotarie, och de tre tilltalade hade dömts till dagsböter för den nya brottsligheten.

I beslutet uttalar sig JO om det var lämpligt att de tre brottmålen avgjordes av en tingsnotarie. JO anser att en tillämpning av 34 kap. BrB ofta kräver en särskild erfarenhet hos domaren och att det därför är olämpligt att brottmål som rör situationer som regleras i 34 kap. BrB avgörs av tingsnotarier.

JO är därför kritisk till att tingsrätten tillät tingsnotarien att avgöra de tre brottmålen.

Initiativet

Under min inspektion av Södertörns tingsrätt den 14–16 december 2015 uppmärksammades tre brottmål (B 12308-15, B 14502-15 och B 14593-15) som rörde sådana situationer som regleras i 34 kap. brottsbalken, BrB. Det noterades att målen hade avgjorts utan huvudförhandling, dvs. ”på handlingarna”, av en och samma tingsnotarie och att de tilltalade hade dömts till dagsböter för den nya brottsligheten.

Jag beslutade att till utredning i ett särskilt ärende ta upp frågan om det var lämpligt att de angivna brottmålen avgjordes av en tingsnotarie.

Utredning

JO hämtade in och granskade dagboksbladen, stämningsansökningarna, belastningsregisterutdragen och domarna i de tre brottmålen. Av handlingarna framgick bl.a. följande:

Mål B 12308-15: Den 10 november 2015 dömdes den tilltalade till dagsböter för olovlig körning, grovt brott. Brottet begicks den 7 september 2015 under en pågående skyddstillsyn och under provotid för villkorligt medgiven frihet från ett tidigare fängelsestraff.

Den tilltalade hade dömts till skyddstillsyn med samhällstjänst den 8 december 2014. Han hade även frigivits villkorligt från ett fängelsestraff den 21 juni 2015 med en återstående strafftid om en månad. Prövotiden skulle gå ut den 21 juni 2016. Fängelsestraffet avsåg bl.a. grova olovliga körningar.

Mål B 14502-15: Den 30 november 2015 dömdes den tilltalade för ringa narkotikabrott till dagsböter. Brottet begicks den 26 maj 2015 under en pågående skyddstillsyn. Den tilltalade hade dömts till skyddstillsyn den 28 augusti 2014. Den 9 april 2015 hade han även dömts särskilt till dagsböter för ringa narkotikabrott.

Mål B 14593-15: Den 30 november 2015 dömdes den tilltalade till dagsböter för snatteri. Brottet begicks den 28 oktober 2015 under prövotid för en villkorlig dom. Den tilltalade hade dömts för stöld till villkorlig dom och dagsböter den 26 februari 2015. Den 8 oktober 2015 hade han även dömts särskilt till dagsböter för olovlig körning.

De tre brottmålen hade avgjorts utan huvudförhandling av tingsnotarien AA. I samtliga domslut hade tingsnotarien hänvisat till 34 kap. 1 § första stycket 2 BrB, dvs. domstolen hade dömt ”särskilt” till dagsböter för den nya brottsligheten (se nedan under rubriken Rättsliga utgångspunkter).

JO uppmanade tingsrätten att lämna upplysningar om och redovisa sin bedömning av om det mot bakgrund av vad som anges i 18 § första stycket 1 och tredje stycket förordningen (1996:381) med tingsrättsinstruktion, TI, var lämpligt att de angivna brottmålen avgjordes av en tingsnotarie.

Tingsrätten (lagmannen BB) lämnade följande remissvar:

Den rättsliga regleringen

Enligt 18 § första stycket 1 TI får notarie förordnas att på eget ansvar handlägga mål om brott för vilket inte är föreskrivet svårare straff än böter eller fängelse i högst sex månader, om det inte finns anledning att döma till annan påföljd än böter och det i målet inte är fråga om företagsbot. Av tredje stycket följer att en tingsnotaries förordnande inte får avse mål som är omfattande eller svåra eller som av någon annan orsak kräver särskild erfarenhet. När en tingsnotarie eller en notariemeriterad beredningsjurist handlägger brottmål vid huvudförhandling ska nämndemän alltid delta i avgörandet.

Rutinerna på Södertörns tingsrätt

Vid Södertörns tingsrätt gäller som huvudregel att notarier inte avgör mål där 34 kap. brottsbalken ska tillämpas, eftersom det i sådana mål kan finnas anledning att döma till annan påföljd än böter. I likhet med många andra domstolar låter dock tingsrätten i viss utsträckning notarier med maximal behörighet enligt TI döma särskilt till böter med tillämpning av 34 kap. 1 § 1 st. 2 BrB. Samråd med ordinarie domare eller erfaren fiskal ska i så fall ske först. En förutsättning är att det framstår som självklart att någon annan påföljd än ett särskilt bestämt bötesstraff inte kan bli aktuell. Tingsrättens samtliga chefsrådmän har varit överens om att en sådan tillämpning är förenlig med 18 § TI och detta besked har också lämnats till notarierna. Såvitt bekant

överensstämmer denna tillämpning med vad som allmänt gäller som praxis (se t.ex. Lars Holmgård, Notariebrottmål, 1:3 uppl., avsnitt 1.2).

Notarier som har genomgått den sista s.k. behörighetskursen får efter särskild prövning i regel sin s.k. ettårsbehörighet, i form av ett generellt förordnande som omfattar bl.a. handläggningsbehörighet enligt 18 § TI med de begränsningar som framgår där. I samband med att förordnandet ges går den domare som är handledare för notarien igenom förordnandet och dess begränsningar med notarien. Vad som är lämpligt respektive inte lämpligt för en notarie att handlägga behandlas också återkommande, bl.a. på de möten som chefsrådmännen regelbundet har med notarierna på sin avdelning. Vidare tas frågan om begränsningarna i notariernas behörighet i de fall 34 kap. BrB är tillämpligt upp på den obligatoriska interna utbildning i påföljdsbestämning som alla notarier på Södertörns tingsrätt genomgår. Där belyses frågan med övningsexempel, som innehåller situationer där olika tillämpningar av 34 kap. BrB kan aktualiseras. I samtliga sammanhang betonas att samråd med en ordinarie domare eller en erfaren fiskal alltid ska ske innan en notarie tar huvudförhandling i ett mål där 34 kap. BrB är tillämpligt, att ett sådant samråd ses som ett ansvarstagande och att det, vid minsta tvekan, alltid ska vara en domare som tar målet. Endast i de fall där både domaren och notarien är ense om att det vid en fällande dom enligt åtalet inte finns någon annan rimlig tillämpning av 34 kap. BrB än ett särskilt bestämt bötesstraff kan det bli aktuellt att låta en notarie avgöra målet.

En av tingsrättens avdelningar har dock hittills inte låtit notarier avgöra några mål i vilka 34 kap. BrB har varit tillämpligt.

Fördelningen av brottmål till notarier

På avd. 5 där de tre aktuella målen har handlagts har endast det s.k. § 15-ansvaret för brottmålen reglerats. Detta ansvar består till dess att indelningen sker alternativt någon avgör målet på handlingarna (jfr 15 § andra stycket TI). Brottmålen bereds i huvudsak, med stöd av delegation, av domstolshandläggare som vänder sig till domare och notarier endast för beslut som de inte är behöriga att fatta. Brottmål som kan avgöras av notarier fördelas därefter till notarierna antingen genom indelning till förhandling på s.k. notarieting eller genom att de läggs i en gemensam avgörandehög om de ska avgöras på handlingarna. En förstenotarie fördelar sedan målen på avdelningens behöriga notarier så att de kan avgöras i rimlig tid med en bibehållen jämn arbetsbelastning.

De tre mål som särskilt tas upp i remissen

Mål B 12308-15

Åtalet avsåg en grov olovlig körning den 7 september 2015. Åklagaren angav i sin beskrivning av gärningen att brottet borde bedömas som grovt eftersom den tilltalade tidigare hade lagförts för olovlig körning.

Av ett utdrag från belastningsregistret framgick att den tilltalade den 8 december 2014 hade dömts till skyddstillsyn för en misshandel begången i juli 2013. Vidare hade den tilltalade dömts till fängelse den 4 juni 2014. Domen på fängelse avsåg bl.a. tre grova olovliga körningar och tre olovliga körningar som inte bedömts som grova. Villkorlig frigivning skedde den 21 juni 2015 med en straffåterstod på en månad och en provotid som löper till den 21 juni 2016.

Åklagaren föreslog i stämmningsansökningen att målet kunde avgöras utan huvudförhandling och att påföljden skulle bestämmas till 70 dagsböter på 50 kronor, dvs. totalt 3 500 kronor. En stämning med ett slutföreläggande delgavs den tilltalade tillsammans med denna stämmningsansökan. Den tilltalade delgavs alltså åklagarens påföljdsförslag tillsammans med upplysningar om att tingsrätten avsåg att avgöra målet på handlingarna och att tingsrätten kunde komma att avgöra målet om den tilltalade inte hördes av. Redan här hade alltså

tingsrätten bedömt att det inte fanns anledning att döma till annan påföljd än böter (se 45 kap. 10a § första stycket 3 rättegångsbalken).

Den tilltalade hördes inte av och målet avgjordes på handlingarna genom dom den 10 november 2015. Bötesstraffet bestämdes särskilt och enligt åklagarens förslag.

Min bedömning

Helt klart är att tingsrätten efter slutföreläggandet inte kunde döma till annan påföljd än böter på handlingarna. För att kunna döma till annan påföljd hade tingsrätten fått sätta ut målet till huvudförhandling.

I förhållande till domen på skyddstillsyn var det nu fråga om brottslighet av helt annat slag än den som skyddstillsynen bestämts för. Övervakningstiden hade i det närmaste löpt ut vid tiden för tingsrättens dom i november. Vare sig en konsumtionsdom enligt 34 kap. 1 § 1 st. 1 BrB eller ett undanröjande av skyddstillsynen med gemensam påföljdsbestämning enligt samma bestämmelses 3 p. framstår som något realistiskt alternativ.

I förhållande till den tidigare fängelsedom var det däremot fråga om ett återfall i likartad brottslighet under prøvotid efter villkorlig frigivning. Detta aktualiserar naturligtvis främst frågan om förverkande av villkorligt medgiven frihet. Ett beslut om sådant förverkande hade, som sagts, förutsatt att målet satts ut till förhandling vid vilken frågan kunde lyfts och en strängare påföljdsbestämning än åklagaren begärt i teorin kunde ha valts. Men även om tingsrätten formellt inte är bunden av åklagarens påföljdsförslag frångås detta förslag i praktiken inte i skärpande riktning. Det fanns alltså inte något annat alternativ vid en fällande dom än ett särskilt bestämt bötesstraff i enlighet med den ordning för handläggningen som åklagaren hade föreslagit.

Mål B 14502-15

I detta mål avsåg åtalet ett ringa narkotikabrott den 26 maj 2015.

Strafföreläggande hade utfärdats men inte besvarats. Åklagaren föreslog att målet kunde avgöras utan huvudförhandling och påföljden bestämmas till 40 dagsböter på 50 kronor, alltså totalt 2 000 kronor.

Av belastningsregistret framgick att den tilltalade den 28 augusti 2014 hade dömts för penninghäleri, grovt brott (begånget 2012), till skyddstillsyn. Därefter hade han dömts den 9 april 2015 för ett ringa narkotikabrott till ett särskilt bestämt bötesstraff.

På motsvarande sätt som i mål B 12308-15 delgavs den tilltalade stämningensansökan tillsammans med en stämning med slutföreläggande. Den tilltalade hördes inte av och målet avgjordes på handlingarna genom dom den 30 november 2015. Påföljden bestämdes i enlighet med åklagarens påföljdsförslag.

Enligt min mening var det riktigt både att utfärda stämning med slutföreläggande och att sedan döma på handlingarna i enlighet med detta. Det kan tilläggas att övervakningstiden sedan länge hade löpt ut när tingsrätten skulle bestämma ny påföljd för det ringa narkotikabrottet.

Mål B 14593-15

I detta mål avsåg åtalet ett snatteri den 28 oktober 2015. Värdet av det tillgripna påstods vara 80 kr.

Av belastningsregistret framgick att den tilltalade den 26 februari 2015 hade dömts för stöld till villkorlig dom och böter. Den tilltalade överklagade den domen men återkallade senare sitt överklagande. Hovrättens avskrivningsbeslut vann, såvitt kan utläsas av verksamhetsstödet Vera, laga kraft den 18 maj 2015. I och med detta började prøvotiden i anledning av den villkorliga domen att löpa.

På samma sätt som i de övriga två målen utfärdade tingsrätten stämning med slutföreläggande. Åklagaren hade i den stämningensansökan som bifogades

stämningen föreslagit att målet skulle avgöras utan huvudförhandling och att påföljden skulle bestämmas till 30 dagsböter på 100 kronor, alltså totalt 3 000 kronor.

Sedan den tilltalade inte hade hörts av dömdes han av tingsrätten den 30 november 2015 för snatteri till 30 dagsböter på 50 kr, alltså 1 500 kr totalt. Inte heller i detta fall fanns enligt min bedömning något annat alternativ än ett särskilt bestämt bötesstraff. Tilläggas ska att det inte ens fanns någon laglig möjlighet att meddela s.k. konsumtionsdom med tillämpning av 34 kap. 1 § 1 st. 1 BrB eftersom snatteriet begicks under prøvotid efter den villkorliga domen (jfr 34 kap. 5 § 1 st. BrB).

— — —

Sammanfattningsvis har det, enligt min mening, inte i något av målen funnits anledning att döma till någon annan påföljd än böter. Sedan slutföreläggande utfärdats har annan påföljdsbestämning inte heller varit möjlig vid ett avgörande på handlingarna. Det framstår då som oproblematiskt att en notarie har fått avgöra målen. Den notarie som avgjort målen har i alla händelser handlagt målen enligt allmänt tillämpade rutiner och i enlighet med givna instruktioner, vilka både jag och tingsrättens chefsrådmän ställer oss bakom.

Avslutningsvis vill jag nämna de ändringar av 34 kap. BrB som regeringen har föreslagit i *prop. 2015/16:151, Ny påföljd efter tidigare dom*. Om förslagen genomförs ska domstolen i de fall där 34 kap. BrB är tillämpligt som huvudregel bestämma en ny påföljd för den tillkommande brottsligheten. Möjligheten att bestämma en s.k. konsumtionsdom eller att undanröja en utdömd påföljd och bestämma ny gemensam påföljd för den samlade brottsligheten ska bara användas i undantagsfall. De nya reglerna föreslås träda i kraft den 1 juli 2016. Troligen blir det med de nya reglerna enklare att bedöma vilka mål som kan vara lämpliga för notarier att avgöra också i andra situationer.

Rättsliga utgångspunkter

Påföljdsbestämning efter en tidigare brottmålsdom

34 kap. BrB innehåller regler om ny påföljdsbestämning efter en tidigare brottmålsdom. Dessa regler anger vad som ska gälla i de fall då någon, som har dömts till t.ex. fängelse, villkorlig dom eller skyddstillsyn för ett eller flera brott, har begått ett annat brott som han eller hon nu lagförs för före domen eller ett nytt brott efter domen men innan den tidigare påföljden helt har verkställts eller annars upphört.

Bestämmelserna i 34 kap. BrB har ändrats genom ny lagstiftning som trädde i kraft den 1 juli 2016 (SFS 2016:491), dvs. efter JO:s inspektion av Södertörns tingsrätt och tingsrättens remissvar i detta ärende. De mest betydelsefulla lagändringarna som nu gjorts hade emellertid redan befasts i rättspraxis och kommer också fram i tingsrättens remissvar. Detta gäller särskilt den grundläggande skillnaden som skulle, och numera uttryckligen i lagtexten ska, göras mellan ny brottslighet (dvs. brott som har begåtts efter en tidigare dom) och nyupptäckt brottslighet (dvs. brott som har begåtts före den tidigare domen och som alltså tidsmässigt hade kunnat handläggas i den tidigare rättegången). Men också presumtionen för att, som det hette tidigare, döma ”särskilt” till påföljd för den nya brottsligheten (regeln i tidigare 34 kap. 1 § första stycket 2 BrB) hade gott stöd i praxis redan före lagändringen.

Domstolen hade, och har alltså, tre olika möjligheter att bestämma påföljd i de konkurrenssituationer som kan uppkomma när ny eller nyupptäckt brottslighet ska bedömas. Den ”uppstramning” som har skett genom 2016 års lagändringar har inte förändrat den huvudprincip som praxis tidigare arbetat fram, nämligen att en ny påföljd ska bestämmas för den tillkommande brottsligheten. Tidigare brukade man, som angetts ovan, säga att domstolen i sådana fall dömde ”särskilt” till en påföljd. Under vissa förutsättningar kan domstolen även undantagsvis, nu precis som före lagändringarna, besluta att den tidigare utdömda påföljden ska avse också den tillkommande brottsligheten eller undanröja den utdömda påföljden och döma till en gemensam påföljd för den samlade brottsligheten. Det krävs i den sistnämnda situationen nu inte att domstolen väljer en påföljd av annan art. Det är alltså numera fullt möjligt att vid ett undanröjande döma till samma påföljd igen.

Att en ny påföljd – nu uttryckligen genom lagändringarna – är huvudregeln innebär, liksom tidigare, att den dömde kan verkställa flera påföljder parallellt. Det kan röra sig om olika påföljder, men också om samma sorts påföljd. I vilka fall som rätten ska göra avsteg från huvudregeln om en ny separat påföljd för den tillkommande brottsligheten framgår numera av de nya reglerna i 34 kap. 3 och 4 §§ BrB.

Situationen kan alltså vara sådan att det, när domstolen ska bestämma en påföljd för den tillkommande brottsligheten, förekommer en konkurrenssituation i förhållande till mer än en tidigare påföljd. Den tilltalade kan ju tidigare vid flera tillfällen ha dömts till påföljd. Domstolen kan också i viss utsträckning vid ett och samma tillfälle döma till mer än en påföljd, t.ex. enligt föreskriften i 30 kap. 3 § BrB.

Bestämmelserna i 34 kap. BrB ska, nu som tidigare, tillämpas oavsett hur ringa den nya brottsligheten är.

Inte sällan förekommer det att den som har verkställt ett fängelsestraff och har blivit villkorligt frigiven enligt reglerna i 26 kap. BrB på nytt döms för brott. Domstolen kan då förklara den villkorligt medgivna friheten eller en del av denna förverkad. Reglerna om förverkande av villkorligt medgiven frihet, som inte har ändrats i sak i samband med övriga förändringar i 34 kap. BrB som gjordes den 1 juli 2016, återfinns numera i 34 kap. 5 § BrB.

Förordnande för tingsnotarie att döma i s.k. notariebrottmål

Enligt 18 § första stycket 1 TI får tingsrättens lagman förordna en tingsnotarie som har tillräcklig kunskap och erfarenhet att på eget ansvar handlägga mål om brott för vilket inte är föreskrivet svårare straff än böter eller fängelse i högst sex månader om det inte finns anledning att döma till annan påföljd än böter och det i målet inte är fråga om företagsbot. Enligt bestämmelsens tredje stycke får dock ett sådant förordnande inte avse mål som är omfattande eller svåra eller som av någon annan orsak kräver särskild erfarenhet.

Bedömning

Syftet med min granskning har inte varit att ta ställning till om valet av påföljd i de aktuella brottmålen var korrekt eller inte. Min avsikt har i stället varit att bedöma om det var lämpligt att brottmålen, som alla rörde situationer som regleras i 34 kap. BrB, avgjordes av en tingsnotarie.

Eftersom 34 kap. BrB skulle tillämpas i de tre brottmålen fanns det möjlighet att döma till påföljd bl.a. enligt följande:

I mål B 12308-15 fanns det en möjlighet för rätten *att* besluta att den tidigare utdömda skyddstillsynen eller det tidigare utdömda fängelsestraffet skulle avse även den nya brottsligheten, *att* döma särskilt för det nya brottet till fängelse eller böter *eller att* undanröja den utdömda skyddstillsynen och döma till en annan gemensam påföljd. Det fanns dessutom en möjlighet för rätten att förverka villkorligt medgiven frihet. Om rätten beslutade att den tidigare utdömda skyddstillsynen även skulle avse den nya brottsligheten eller att döma särskilt för det nya brottet fanns det vidare en möjlighet att förlänga skyddstillsynens provotid och besluta om övervakning.

I mål B 14502-15 fanns det en möjlighet för rätten *att* besluta att den tidigare utdömda skyddstillsynen skulle avse även den nya brottsligheten, *att* döma särskilt för det nya brottet till fängelse eller böter *eller att* undanröja den utdömda skyddstillsynen och döma till en annan gemensam påföljd. Om rätten beslutade att den tidigare utdömda skyddstillsynen även skulle avse den nya brottsligheten eller att döma särskilt för det nya brottet fanns det vidare en möjlighet att förlänga skyddstillsynens provotid och besluta om övervakning.

I mål B 14593-15 fanns det en möjlighet för rätten *att* döma särskilt för det nya brottet till fängelse eller böter *eller att* undanröja den utdömda villkorliga domen och i stället döma till en annan gemensam påföljd. Om rätten beslutade att döma särskilt för det nya brottet fanns det vidare en möjlighet att förlänga den villkorliga domens provotid.

Tingsrätten har påpekat att åklagaren i de tre målen föreslagit bötesstraff och att tingsrätten följt dessa förslag. Det har emellertid inte funnits något hinder för tingsrätten att döma till påföljder som avviker från åklagarens förslag både i skärpande och mildrande riktning. Den domare som anser att ett förslag från en åklagare är oriktigt gör fel om han eller hon ändå följer förslaget.

Tingsrätten har vidare i sitt remissvar angett att det framstår som oproblematiskt att en notarie avgjorde målen eftersom det sedan slutföreläggande hade utfärdats inte var möjligt att vid ett avgörande på handlingarna döma till en annan påföljd än böter. Jag delar inte den bedömningen.

Innan ett slutföreläggande utfärdas görs givetvis en förhandsbedömning i fråga om lämplig påföljd. Förhandsbedömningen – som ofta görs av en annan person än den domare som sedan dömer i brottmålet – blir dock av naturliga skäl

endast översiktlig, och det går alltså inte att utgå från att den blir annat än en summarisk granskning av förhållandena i det enskilda fallet. Den domare som dömer i brottmålet måste självständigt ta ställning till valet av påföljd.

Regleringen i 34 kap. BrB har alltid uppfattats som tämligen komplicerad och är det även efter lagändringarna som trädde i kraft den 1 juli 2016. Den är utformad så att domstolen ska ha goda möjligheter att genom den nya domen ordna påföljdsförhållandena för den enskilde på ett lämpligt sätt. Det är svårt att i förväg överblicka alla påföljdssituationer som kan komma i fråga eftersom dessa kan se så olika ut från fall till fall.

Ofta krävs det alltså goda kunskaper om påföljdssystemet och särskild erfarenhet av den som ska tillämpa reglerna. Det är därför olämpligt att sådana brottmål som rör situationer som regleras i 34 kap. BrB avgörs av tingsnotarier. Och enligt min uppfattning gäller detta oavsett om brottmålet avgörs i samband med en huvudförhandling eller utan en sådan, dvs. ”på handlingarna”.

Jag anser alltså att de aktuella brottmålen inte borde ha avgjorts av en tingsnotarie, och jag är kritisk till tingsrättens förordnande för tingsnotarien AA att handlägga målen.

Ärendet avslutas.